

Pregled arhivske građe gradskog arhiva najvažniji je dio ovog pregleda. Raspored tog dijela mora odgovarati strukturi arhiva. Piše se najprije naziv fonda odnosno serije. Ako građa nije jedinstvene provenijencije daje se opis građe. U protivnom slučaju navode se samo kratki povijesni podaci o nadležstvu ili poduzeću. Razdoblje se označuje početnom i završnom godinom. Obujam fonda izražava se u tek. metrima. Zatim se navode arhivska pomagala: kartoteke, popisi i kazala, i to samo ona koja su u porabi. I na kraju dolaze podaci o sadržaju: glavne grupe, podgrupe i sl. Za isprave se preporučuje navesti koliko ima izvornih isprava za pojedino stoljeće. Ako su isprave srede ne po vremenskom nizu, potrebno je još dodati i popis po primaocima s oznakom broja i vremenskog razdoblja. Spomenut će se i građa gradskog podrijetla koja se nalazi kao depozit u drugim državnim arhivima. Kod kartografske građe potrebno je prethodno utvrditi da li je nastala u gradskim uredima, odnosno nije li došla u arhiv na neki drugi način. U potonjem slučaju mora se uvrstiti u zbirke. Poslije fondova arhivske građe navode se ostavštine, depoziti, pa zbirke rukopisnih ljetopisa, slikovne građe, pečata, grbova i novina. Podaci o priručnoj knjižnici sadržavaju broj knjiga i časopisa raspoređenih po strukturama.

Članci i prilozi objavljeni u IX godištu časopisa »Archivmitteilungen« imaju zajedničku značajku: održavanu težnju da se za raspravljana pitanja pronađu najbolja rješenja i da ona budu plod što šire suradnje. Ti članci mogu i nas potaći na razmišljanje. Svrha je ovog prikaza da to i činimo.

Dr Mirko Majer

ARCHIVALISCHE ZEITSCHRIFT

Bd. 54 (1958), 55 (1959), München

54. svezak ovog reprezentativnog njemačkog časopisa donosi na prvom mjestu članak W-H. Strucka »Arhiv i uprava magdeburških katedralnih preposita Adolfa, Magnusa i Georga, knezova od Anhalta« (str. 11-48). Autor nas upoznaje s važnošću anhaltskog arhiva kojega materijal, pored biografskih podataka o anhaltskim knezovima, sadrži korespondenciju njihovu s vodećim ljudima njemačke reformacije i pruža dobar uvid u upravnu praksu, prije svega financijsko poslovanje, jedne crkvene državine na prijelomu srednjega i novoga vijeka.

H. O. Meisner u svom članku »Opća arhivska nauka o spisima i pitanja arhivske znanosti« (str. 49-73) razmatra nekoliko načelnih pitanja arhivske teorije. U uvodnim razmatranjima ukazuje na jedinstvo između nauke o diplomama i nauke o spisima; usprkos postojećem dualizmu postoji mogućnost jedinstvenog tretiranja u vidu »opće arhivske nauke o spisima« (Allgemeine archivische Schriftkunde). Samo obilje predmeta objašnjava podijeljenost obih radnih područja. Pri tome ističe da ona ne obuhvata rukopise niti privatna pisma zbog njihova literarnog karaktera. Polazeći s ovih pozicija Meisner raspravlja najprije o mogućnostima sistematizacije arhivske građe s obzirom na njene značajke, osvrćući se na različita starija i novija mišljenja. On iznosi karakteristike pojedinih vrsta arhivske građe u želji da pridonese rješavanju pitanja koja nipošto nemaju samo teoretsko značenje. U drugom dijelu Meisner se osvrće na izvjesna protuslovlja i sporna pitanja u raspravi Papritza »Temeljna pitanja arhivske znanosti« (AZ, Bd. 52). Njegove se primjedbe tiču u prvom redu principa sređivanja i s tim u vezi pitanja fonda i provenijencije.

W. Rohr u članku »O problematici suvremenog arhivstva« (str. 74-89) obraća pažnju na spise nastale u toku 19. stoljeća koji za modernu historiju mogu imati neobičnu važnost i upoznaje nas s naporima njemačkih arhiva na rješavanju tzv. »problema masovnosti«. Danas su spisi postali glavni sadržaj arhiva. Poplava recenatnih spisa u arhivima je opća pojava. Ona je prisilila arhive da izađu iz svoje zatvorenosti, da se povežu s registraturama, da usmjere izlučivanje spisa prema svojim interesima i da zadobiju utjecaj nad radom tekućih arhiva. Autor smatra da treba radikalnije zahvatiti u problem vrednovanja arhivskog materijala, imajući u vidu interese historijske nauke. Treba naći rješenje u pogledu na spise srednjih i nižih upravnih organa, vodeći računa da danas postoje službene tiskane publikacije, statistike i mikrofilm.

Problem masovnosti razmatra i G. W. Sante u kratkom referatu »Administracija — spisi — arhivi« (str. 90-96). U biti kriju se ovdje dva pitanja, djeljiva samo u teoriji, dok se u praksi međusobno isprepleću: prvo je, kako izaći na kraj sa spisima koji danomice nastaju u registraturama i koje arhivi ne mogu u potpunosti preuzeti; drugo, kako iz ogromnog mnoštva spisa izabrati upravo one koji su najvažniji. Sve poteškoće u pogledu masovnosti može arhivist otkloniti samo tako da shvati izlučivanje kao svoj prvi zadatak. Rješenje je autor sazeo u četiri točke: 1. izabrati samo one ustanove koje čine kostur uprave, a niže oblasti kao izvršni organi u pojedinačnim slučajevima moraju pri izboru otpasti; 2. prema istom načelu funkcionalnosti izvršiti izbor unutar pojedinih većih oblasti s obzirom na važnost i značenje njihovih odjela i referada (npr. kod ministarstava); 3. u arhiv moraju ući samo oni dokumenti koji imaju trajnu vrijednost; 4. da bi prednji zahtjevi pravilno funkcionirali, arhivske ustanove moraju se strogo pridržavati svog djelokruga (državni arhivi, gradski arhivi). U protivnom slučaju mora doći do hipertrofije arhiva koja konačno dovodi do njegovog razvodnjavanja.

H. Meinert u koreferatu »O problematici modernog arhivstva s gledišta jednog gradskog arhiva« (str. 97-102) održanom uz već spomenuto predavanje W. Rohra na konferenciji njemačkih arhivista u Koblenzu 1957 god. nadopunjuje isto pitanje izlučivanja i vrednovanja arhivske građe.

Zimmermanov »Bit i pronalazjenje arhivske vrijednosti« (str. 103-122) predstavlja prilog teoriji arhivske vrijednosti i pokušaj da se stvori metodička podloga za izgradnju sistema arhivske vrijednosti. Pošto je objasnio što uopće znači »archivale«, autor nam u sažetom pregledu tumači sve one značajke koje određuju vrijednost arhivskog dokumenta. Arhivski dokumenat proizašao iz poslovne djelatnosti, arhivski zreo (archivreif) i arhivski vrijedan (archivwürdig) može imati opću, vanjsku i nutarnju vrijednost. Estetska vrijednost, rijetkost, materijal i starost dokumenta čine njegovu vanjsku vrijednost, dok se unutrašnja vrijednost mora pronaći, bilo na osnovu statistike upotrebe dokumenata u arhivu, bilo na osnovu praktičnog interesa ili pak idealnog interesa. Autor fiksira i metode kojima se moramo služiti da se pronađe arhivska vrijednost dokumenata i pokušava da nabaci nekoliko osnovnih tačaka na kojima bi se mogla izgraditi arhivska nauka o vrijednosti i osigurati njezina praktična primjena.

G. Winter prikazao je opsežno i veoma značajno djelo američkog arhiviste T. R. Schellenberga »Modern Archives and Principles and Techniques« (str. 123-138). Ovaj priručnik obuhvatio je osnovna stručna i tehnička pitanja suvremenih arhiva, a proizašao je iz predavanja i seminarskih vježbi održanih u Australiji i Washingtonu god. 1954. Djelo pruža sistematski uvid u radni svijet američkih arhivista, ali se

obazire i na evropske prilike i razvitak. Zato prikazivač izražava želju da se ovo odlično djelo prevede i tako učini pristupačnim također širem krugu njemačkih arhivista.

Posljednja dva članka ovoga sveska prikazuju suvremena rješenja izgradnje arhivskih zgrada. Prvi, od M. Baudota, »Razvitak gradnje arhiva u Francuskoj« (str. 139-146) donosi napose konkretne podatke o izgradnji modernih spremišta. Drugi, G. Wredea, prikazao je »Novu zgradu donjosaskog državnog arhiva u Osnabrücku (str. 147-153). Oba članka popraćena su nacrtima i fotografijama.

I sv. 55 časopisa »Archivalische Zeitschrift« obiluje zanimljivim prilozima. Da bi ispunio prazninu na području radova iz povijesti arhivstva i da bi ispravio neke već ukorijenjene zablude o prvim počecima arhiva (npr. arhivi u hramovima), J. Papritz raspravlja na 40 stranica, na posve znanstvenoj osnovi, o pitanju arhiva u staroj Mezopotamiji (Archive in Altmesopotamien, Theorie und Tatsachen, AZ, Bd. 55, str. 11-50). Ovaj rad proizašao je iz potreba nastave Arhivske škole u Marburgu, a temelji se na brojnim podacima arheologa i orijentalista. Nuzgred su se ovim pitanjima pozabavili dosada još i bibliotekari, ispitujući početke bibliotekarstva, u čemu su za razliku od arhivista dali izvrsnih radova. Ovi kao da su u tom pogledu bili nezainteresirani, pa se ne treba začuditi da je i Brenecke na tom području zakazao. A i novi Brockhaus, spominjući npr. Asurbanipalovu biblioteku, ništa manje značajne arhive u Mariu, Tell-El-Amarni, Bogazköyu i Ugaritu niti ne spominje. Ova rasprava ima to značenje što su dosadašnji istraživači — orijentalisti — razmatrali ovo pitanje bez dovoljno jasnih predodžbi o arhivima i arhivskim problemima, ne razlikujući redovno niti arhiv od biblioteke. Autor je izvrsno zahvatio u problematiku stare Mezopotamije u svim njezinim pojedinostima i pokazao da se počeci evropskog arhivstva ne nalaze u staroj Grčkoj, nego nas njegove tradicije vode daleko unatrag u zemlje staroga Istoka.

P. A c h t u diplomatskoj raspravi »Problemi istraživanja manzskih isprava« (str. 51-116) iznosi nekoliko pitanja o diplomama i kopijalnim knjigama benediktinskog samostana sv. Albana u Mainzu kojega počeci sežu još u karolinško doba. Posebno se autor pozabavio pitanjem krivotvorenja nekih privilegija. Ta su krivotvorenja po svojoj metodi i sadržaju prava remek djela krivotvorenja u srednjem vijeku. Uzorna regesta na njemačkom jeziku iznose kratke sadržaje 78 isprava od 840. do 1200. god. i čine nadopunu i korekturu diplomatariju grada Mainza iz 1932. godine.

Od općeg značenja i posebnog interesa je članak H. O. Meisnera »Privatna arhivalija i privatni arhivi« (str. 117-127). Autor nadovezuje na diskusiju vođenu na 3. međunarodnom arhivskom kongresu u Firenci 1956. god. gdje je razmatran odnos između države i privatnika u pogledu njihovih arhiva i način kako bi se omogućio i osigurao pristup naučnika u privatne arhive. Autor se ograničava samo na privatne arhive u užem smislu riječi, tj. na lične ostavštine (Schrift-nachlässe, archives personnelles), i obiteljske arhive (Familienarchive, archives de familles), ispuštivši — prema francuskom shvaćanju — privatne arhive u širem smislu: privredne arhive, arhive društvenih organizacija i ustanova. Privatni arhivi s obzirom na svoj karakter i sastav ne mogu se ubrojiti niti među arhive registraturnog porijekla (Registraturgut) niti među zbirke (Sammelgut). U njima se ogleda ličnost njihova stvaraoca, a po svom postanku kao i međusobnoj povezanosti pojedinih dijelova čine organsku cjelinu. Među privatnim arhivima mogu se prema sadržaju razlikovati tri skupine: 1. biografski materijal, 2. materijal nastao iz prefa-

sionalne djelatnosti stvaraoca fonda i 3. korespondencija. Autor raspravlja najprije o značenju ostavština, njihovoj prirodi i njihovim sastavnim dijelovima, napose o pismima i građi memoarskog karaktera. I Meisner naglašuje kao i drugi autori da su ostavštine arhivskog karaktera par excellence jer su nastale kao rezultat stvaralačke, službene, privredne i druge djelatnosti neke ličnosti. Značajka je ostavština da su gotovo redovito sačuvane nepotpuno i da su često »obogaćene« stranim materijalom, pogotovo ako je dotična osoba vršila kakve javne dužnosti (najobičnije državnim spisima). Na kraju je autor razmotrio pitanje: gdje treba da se čuvaju privatni arhivi, u arhivima ili bibliotekama, iznesavši u kratkim potezima različita mišljenja, iznesena uostalom već i prije na drugim mjestima. On najprije otklanja tzv. »teoriju svrhe« (Zwecktheorie) prema kojoj bi literarne ostavštine pripadale bibliotekama a političke arhivima. Nastojanja bibliotekara idu zatim da dokažu bitnu razliku između ostavština i registraturne građe, ne priznavajući organsku cjelovitost ostavštine i jedinstvo postanka s obzirom na djelatnost njezina stvaraoca; nasuprot tomu ističu literarni karakter ostavštine i potrebu nadopune bibliotečnom fondu, miješajući čisto juridičko pitanje vlasništva s karakterom posjeda. Meisner na kraju završava da, uostalom, i nije primarno pitanje: gdje treba da se čuva ova vrsta arhiva i da li moraju biti ujedinjeni pod jednim krovom, jer sve to ne može izmijeniti arhivsku prirodu ove tako važne grupe izvora.

Jednako tako važan i zanimljiv je i prilog W. Goldingera »Pitanja arhivske terminologije s austrijskog gledišta« (str. 128-146). Pritom se kritički dotakao glavnih arhivskih pojmova. Austrijske tradicije idu u izvjesnom smislu u raskorak s novim strujanjima u Njemačkoj. Priznavajući Brennecke, Leschu, Meisneru, Papritz u drugima kao nosiocima novog pravca velike zasluge za unapređenje arhivske nauke, autor želi pokazati zašto u Austriji gledaju na pojedina pitanja arhivske teorije drugačije nego drugdje i zašto su i u arhivskoj terminologiji prisiljeni katkada da pojedinim pojmovima dadu drugu boju.

Povodom malog ali vrijednog rada F. Engela o popisivanju i sređivanju karata i planova, izašlog u izdanjima Donjosaske arhivske uprave, E. Pitz iznosi u svom članku (str. 147-164) niz izvrsnih načelnih primjedaba u pogledu sređivanja i popisivanja historijskih karata. On smatra, sasvim pravilno, da njihova geografska strana ne može biti jedino mjerilo pri sređivanju i popisivanju, s obzirom na njihovu dokumentarnu vrijednost kao historijskog izvora. Ova načela treba da izađu iz analize historijske vrijednosti kartografskog materijala i iz historijskog razvoja same kartografije. Nasuprot mehanički usvojenim maksimama, sistem sređivanja treba da proizlazi iz vrijednosti dokumentacije do koje smo došli pri popisivanju materijala, a tek onda treba rješavati tehnička pitanja sređivanja i smještaja karata u spremištu. Obratan put bio bi svakako promašen. Kao i svaki drugi znanstveni problem i ovaj se može riješiti samo tako da se utvrde najprije pojedinačne pojave, a tek onda da se na osnovu međusobnih unutrašnjih povezanosti svrstaju u sisteme. Svoja tumačenja Pitz ilustrira primjerima koji imaju svrhu da prikažu kako se historijske karte ne mogu sređivati prema mjerilima današnje moderne geografije.

Oba prikazana sveska »Archivalische Zeitschrift« dala su, kao obično, obilno prostora prikazima arhivske literature i arhivskih časopisa mnogih zemalja. Prikazi su pisani solidno i kritički. Njemačku javnost informira redovito o arhivskoj publicističkoj djelatnosti u Jugoslaviji Sava Davidović, arhivist Zadružnog arhiva u Novom Sadu.

Krešimir Nemeth